

Metzinger Péter

A logoszon túl.

**Puzsér Róbert Metafizika című
könyve és a jogi mitológia**

Corvinus Law Papers

CLP 3/2024

The primary purpose of the Corvinus Law Papers (CLP) is to publish the results of research projects performed by those connected to the Department of Business Law as research reports, working papers, essays and academic papers. The CLP also publishes supplementary texts to be used for practical and theoretical training of students.

Editor-in-Chief:

Dániel Bán (Associate Professor, Corvinus University of Budapest, Department of Business Law)

Contact: daniel.ban@uni-corvinus.hu

Editorial Board:

Dániel Bán (Associate Professor, Corvinus University of Budapest, Department of Business Law)

Contact: daniel.ban@uni-corvinus.hu;

Mónika Csöndes (Assistant Professor, Corvinus University of Budapest, Department of Business Law)

Contact: monika.csondes@uni-corvinus.hu;

Zoltán Nemessányi (Associate Professor, Corvinus University of Budapest, Department of Business Law)

Contact: zoltan.nemessanyi@uni-corvinus.hu

Address of the Editorial Board:

Corvinus Law Papers
1093 Budapest, Fővám tér 8. III. emelet 321/A

Publisher:

Corvinus University of Budapest
H-1093 Budapest, Fővám tér 8.

Responsible for the edition:

Dániel Bán

ISSN 2416-0415

A logoszon túl.
Puzsér Róbert *Metafizika* című könyve és a jogi mitológia

Metzinger Péter
ügyvéd, egyetemi docens
e-mail: peter.metzinger@uni-corvinus.hu

Absztrakt: A társadalmi közmegegyezés a jogot, a jogászok által olyan tudatos emberi tevékenységnek tartja, amelyben a mítosznak nem lehet helye. Puzsér Róbert *Metafizika* című könyve a valóságot és a valóság mögött meghúzódó igazságot a logosz és a mítosz termékeny, örök kölcsönhatásában tárgyalja. Ez az írás egyrészt recenzió erről a könyvről, másrészt annak mentén igyekszik rámutatni a kortárs jogi mitológia néhány jellemzőjére.

Kulcsszavak: értékek, jogállam, képmutatás, logosz, mítosz

Bevezetés

Az emberi értelem hajlamos absztrahálni és diszciplínákra bontani a valóságot, így lesz – például – az esztétika eszmei tárgya a szép, az etikáé a jó és helyes, a filozófiáé a lét és a megismerés (avagy az igazság¹). Puzsér Róbert *Metafizikája* a különböző diszciplínák korlátjain túllépve abszolút totalitásra tör, a maga teljességében igyekszik megragadni úgy a valóságot és az igazságot („A létezés értelmezett régiója a valóság. Emögött egy másik szféra húzódik, ez a fogalmak számára hozzáférhetetlen közeg az igazság.” Drog, 1.), mint az egyént és a közösséget („A kultúra az a szellemi közeg, amelyben a személy a maga lelkiismeretével a közösség erkölcsi normáihoz kapcsolódik.” Rák, 3.). A szerző holisztikus nézőpontjából „az anyag, a szellem és a lélek az összefüggés három szférája, ezért minden létezőre három aspektus vonatkozik” (Utazás, 1.), illetve az igazság, a szépség és a jóság örök (m)értékeit az ember jobbjára az alábbi rendben fogja fel és valósítja meg (elsősorban: Mérték, 4.):²

	anyag/elme	szellem	lélek
mértéke	igazság	szépség	jóság
gyakorlata	megértés	átézés	átélés
nyelve	logika	esztétika	etika
eredménye	tudás	ízlés	erkölcs
kultúrája	tudomány	művészet	vallás
alkímiája	hidrogénből hélium	fájdalomból katarzis	sorsból üdv
alaptudása	haláltudat	öntudat	bűntudat

A mű és a fenti táblázat logikáját követve mondhatjuk, hogy a jog szintén nem csak egy diszciplína, hanem társadalmi alrendszer, amely az anyagi társadalmi valóságra úgy reagál tudatosan, hogy annak során a szellem és a lélek is szerephez juthat, ha nem is mindig explicit módon. A jog világa (pontosabban annak professzionális ideológiai körítése) ugyanis telítve van misztifikációval.³ Már az ókorban megtanultuk, hogy a jog (lehet) a jó és méltányos művészete (*ars*, azaz szakmai szabályok szerinti gyakorlat, joggyakorlat, jogi szakmunka), amivel vigyázni kell, mert a jog maga lehet a legnagyobb jogtalanság is⁴; aztán rájöttünk, hogy lehet az erkölcs minimuma⁵, és lehet a társadalom

¹ Arisztotelész szerint a filozófiát nevezhetjük az igazság tudományának, mert a tiszta teória célja az igazság, az igazságot azonban nem tudhatjuk az oknak ismerete nélkül. S amilyen viszonyban van valamely dolog a léttel, ugyanolyan viszonyban van az igazsággal is. *Metafizika* 993b, Arisztotelész: *Metafizika*, Lectum, Szeged, 2002, 69-70. o.

² A táblázat a recenzens által konstruált, az így a könyvben nem jelenik meg, pláne nem egy helyen.

³ Varga Csaba: *Küzdelem a jogért? Alkotmányvitáink és tanulságaik*, Kráter, Pomáz, 2011, 152. o.

⁴ *Summum ius summa iniuria*, Cicero: *De officiis*, I, 10, 33.

⁵ Georg Jellinek: *Die Sozialethische Bedeutung von Recht, Unrecht Und Strafe*, Holder, Wien, 1878, 42. o.

egyik lehetséges visszatükrözéseként⁶ esztétikai jelenség is. A jogászi értelemnek ezért nem csak a tételes jog normatív tartalmára kell figyelnie (dogmatika), hanem a jog társadalomban ténylegesen betöltött komplex funkciójára és hatására (jogszociológia), a jogi tudás átörökítésére (jogpedagógia), valamint a jogrendnek az abszolúthoz és a lehetségeshez való viszonyára (jogfilozófia) is. És ez még mindig csak a jogi logosz valósága, amelynek reflektálnia kell(ene) önmagára, és ami mögött ott van (?) valahol a mitikus igazság.

E Bevezetés után két rész következik: az elsőben – a tulajdonképpeni recenzióban – a módszertani megjegyzések után öt tételben mutatom be a *Metafizikát*, hogy a második részben levonjak abból néhány tanulságot a jogra vonatkozó tudásunkkal és hiedelmeinkkel kapcsolatban: a jogról való gondolkodásunk során mi marad rejtve, mi van a jogi logoszon túl, de a jog mitológiáján belül?

I. Recenzió

1. Módszertani megjegyzések

A jogtudományban a recenzensnek kötelessége jóhiszeműen együttműködni a vizsgált szöveggel, illetve a szövegen keresztül annak szerzőjével: egyrészt nem helyezheti magát (sem erkölcsileg, sem intellektuálisan) a szerző, illetve a műve fölébe (sem alája, mert ismertetni, bírálni szemmagasságból lehet és kell, hisz nem apológia, nem is vádbeszéd a cél), másrészt kötelező hipotézis, hogy (i) a szerző őszinte (de legalábbis nem akarja becsapni az olvasót); (ii) a mű a szerző saját, általa a nyilvánosságra érdemesnek tartott gondolatait tartalmazza; (iii) a szöveg minden mondatának megvan a maga értelme, akkor is, ha a recenzens nem (teljesen) érti (se elsőre, se másodikra); (iv) a műnek intellektuális célja (is) van, mondani akar valamit az olvasónak. Természetesen e kritériumoknak nem minden szöveg felel meg, a recenzens erre rá is mutathat, de a kiindulás nem lehet e fogyatékoságok vélelme, azokat – gyanú esetén – aggálytalanul bizonyítani kell. A kritikához, legyen az bármennyire lesújtó is, tehát bárkinek joga van, ám nem haszontalan ilyenkor közelebbről is megvizsgálni a megfogalmazott bírálatot, a felhozott érvek minőségét, a kritika fogantatásának lélektani hátterét, a különféle motivációkat.⁷ A mégoly szigorú recenzió (saját műfaján belül) nem feltétlenül értékesebb a (netán alappal) kritizált műnél.

Nem könnyíti meg a recenzens dolgát, hogy a könyvben nincsenek oldalszámok. A szakmai komolyság ugyanakkor megköveteli, hogy ne a levegőbe beszéljen, hogy ellenőrizhető legyen, amit mond. Ezért az elemzett könyvet pontosan kell hivatkozni: az abból „*idézett szöveg*” után zárójelben megjelölöm a fejezet (szócikk) címét, majd utána azt, hogy a fejezeten belül hányadik (írott) oldalon található.

2. A corpus és a szerző

A mű 226 számozatlan, fényes fekete lapból fűzött kötet. Fehér, kapitális betűkkel szedett szöveg a kinyitott könyv jobb oldalán, tarot kártyák a balján (illetve a fejezetek címeiként a jobbján). Huszonkét fejezet (szócikk) ábécérendben az Akarattól a Zenéig, plusz egyfajta Bevezetés és Végszó; 224 kártya, 202 oldal írás, 1456 gramm. Ormótlan fekete téglá.⁸ E formai koncepció mintegy az érzékileg tapasztalható világ határain túlmerészkedő (transzcendens) időtlenség perspektívájából alátekintve az illékony és önkényes konvencióktól, lényegtelenné szűkülő e világiságtól való tudatos elhatárolódást, a

⁶ Lukács szerint a művészet, csakúgy, mint a tudomány és a mindennapi gondolkodás, az objektív valóság visszatükrözése, lásd: Lukács György: Adalékok az esztétika történetéhez, Magvető, Budapest, 1972, I. kötet, 27. o.

⁷ Váradai Róbert: A mundér céhmesteri becsülete. <https://index.hu/velemeney/2024/06/23/puzser-robert-metafizika-konyv-filozofia/>

⁸ Tornai Szabolcs: Bulvárfilozófia vagy igazi bölcselet? – Puzsér Róbert Metafizika című könyvéről. <https://www.valaszonline.hu/2023/12/27/tornai-szabolcs-puzser-robert-metafizika-kritika/>

lényegre fókuszálást sugallja⁹. Noha egyértelmű, hogy a *Metafizika* nem csak szöveg, hanem az írás és a tarot kártyák mellérendelt képi anyaga egyszerre, illetve tartalom és forma szerves egysége, logosz és mítosz, e recenzió csak a szöveggel foglalkozik, ugyanis a *Metafizika* és a jog ontológiailag a szövegek közös halmazába esik.

Minden szöveg potenciális kapocs a szerző és az olvasó (valamint egyik és másik olvasó) között, lehetőség az interszubbektivitás mindennapos csodájára, amelyben (potenciálisan szinte végtelen kombinációban) közös szellemi halmazba kerülhetnek. A kiadott szöveg ugyanakkor autonóm: semmivel sem kötődik jobban a szerzőjéhez, mint bármelyik olvasójához¹⁰ (bizonyíték rá a jog, illetve a bírói jogértelmezés), főleg ha egyazon istenből sarjadnak, mint Puzsér állítja: „*a különböző személyek mélyén az egyének éppúgy összefüggnek, mint a tenger aljzatán elterülő kéreg, amelynek csak a hegyei nyúlnak a vízfelszín fölé, különálló szigetek élményét keltve. A tengerszint fölé nyúló, szigetszerű csúcsok a különálló személyiségek, a hegyek víz alatti régiói a sokféle egyéni tudattalan, a mélyben összefüggő tengerfenék pedig az egyetlen isteni lélek, ami nem ehhez vagy ahhoz a szigethez tartozik, hanem a közös alapja valamennyinek.*” (Lélek, 1.)

A recenzió tárgya tehát csak a szöveg lehet, nem a szerző, és az is közömbös, hogy mi a recenzens személyes véleménye a szerzőről, mit várt a könyvtől (többet, kevesebbet, mást). Mégis, az olvasó, az értelmező nem tudja a tudatából kirekeszteni a szerző személyét, s olykor szinte patológiusan kutatja, hogy a szavak mögött mi is volt (lenne) az eredeti, igazi, végső szerzői szándék, olykor pedig szeretné a szerző helyett megmondani, mit is akart a művével. A polgári jog relativizmusában a nyilatkozó (feltehető, nyilván az aktuális értelmező szerint feltett) szándéka ugyancsak számít, nem csak a kimondott szó (Ptk. 6:8. §). Éppen ezért még valami szakmai-módszertani tisztaság nevében sem tehetünk úgy, mintha nem tudnánk, ki írta az értelmezett szöveget. Úgy tisztességes hát, ha legalább röviden jelzem, miként értelmezem a szerző személyét, mert ez akár tudatalatt is kihathat erre a recenzióra. Nos, Puzsér Róbert számomra alapvetően publicista, annak a (legalább a múlt század '90-es éveire, az ÉS-ig visszavezethető) magyar zurnalisztikának az egyik aktuális vezéralakja, amely mestere a magyar nyelvnek, túpontosan fogalmaz, kendőzetlen őszintesége nem ritkán irgalmatlan intellektuális indulatba csap át, ami nem magához emel, hanem miszlikbe aprít, nem tanít, hanem megszegényít, nem megbocsát, hanem büntet, nem megért, hanem kioktat, nem felemel, hanem eltipor, nem érvel, hanem kinyilatkoztat, nem vitatkozik, hanem diszkreditál és megbélyegez. Ennek megfelelően a *Metafizika* sem ismeri az átmenetet, *in concreto* minden és mindenki vagy fekete, vagy fehér: „*A világ fénye fehér, színe fekete*”, olvashatjuk a fekete-fehér kötetben (Isten, 5.).

3. Stílus

A szerzői gondolat kibontásának módja egyáltalán nem jogász (ugyan miért is lenne az?), nem is dialektikus, de nem tudatosan, hanem inkább ösztönösen: nem a szöveg választott stílust, hanem a stílus szöveget. Egyfajta antiszofisztika, ami szöges ellentéte a jogász szakma szövegfűzésének, noha a jogi precizításra is van példa: „*a cég a személynek csak fikciója*” (Rák, 6.).¹¹

⁹ Váradi Róbert: Memento Robi – Puzsér Róbert könyvéről. <https://hang.hu/konyveshaz/memento-robi-puzser-robert-metafizika-160844>

¹⁰ Amivel a szerző is egyetért, hiszen ő mondta a könyv kapcsán: „*Tizenkét éven át építgettem egy univerzumot magamban, amit most kiteszek az asztalra, és az innentől kezdve leválik rólam, saját utat jár majd be, tőlem függetlenül.*” <https://welovebudapest.com/cikk/2023/12/04/latnivalok-es-kultura-interju-puzser-robert-uj-konyv-metafizika/>

¹¹ Ez könnyen beilleszthető a jogi személyek mibenlétét tárgyaló polgári jogi elméletek közé, lásd pl. Kecskés László: Magyar polgári jog általános rész II. A személyek joga, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 1999, 128-147. o.

Míg Arisztotelész Metafizikája szinte tökéletesen háttérbe szorít minden szubjektív mozzanatot,¹² addig Puzsér a saját lelkéből ír, amit az elméje is csak annyira szűr meg, hogy a végeredmény, a szöveg interszónálisan befogadható legyen; a szerző elméje fordítja a lelkét, dekódolja az olvasó.¹³ A szerző objektív idealizmusa – ahogy azt könyvében élénk tárja – teljes mértékben, letagadhatatlanul *puzséros*: „*A stílus az egyén szellemi bőre*” (Szellem, 5) – írja önmaga lényegét adva. A *Metafizika* imígyen nem egyszerűen intellektuális figyelmet kíván az olvasótól, hanem beleélést, a szerző szellemével való egyesülést; erre a különböző olvasók természetesen eltérő mértékben lehetnek képesek, hajlamosak, és az sem tragédia, ha valaki ettől eleve elzárkózik¹⁴.

Az állítások súlyossága, világossága, rendíthetlensége, szuggesztív ereje hivatott önnön tekintélyüket biztosítani. A gondolatmenetek még az egyes fejezeteken belül sem kapcsolódnak szorosan egymáshoz, sorrendjük sem mindig tűnik szigorúnak, és jellemzően nincs több bennük, mint négy-öt logikai lépés. A gondolatmeneteket szinte mindig axiómák indítják, a levont következtetéseket a szerző alig magyarázza, még kevésbé bizonyítja, nincsenek se kérdések, se alternatívák, semmi mellébeszélés, a kétely szele se rebben. A szerző a saját, a legtöbbször intuitív igazságát a maga konok humortalanságában, önmaga kitartó keresése közben nem kibontja, hanem egy mozdulattal ránk önti. A profi publicista mestermunkája, szövegének habzó hullámaira az olvasó vagy szívesen ül fel, vagy fejvesztve menekül előlük.

A szövegnek megvan a maga egyedi, organikus ritmusa, például egy ellentétpár, egy következtetés, egy variáció, két következtetés: „*A valóság megismerésének az ára a figyelem, az eredménye a reveláció – az igazság megismerésének az ára a fájdalom, eredménye a katarzis. Aki a figyelmet megtakarítja, nem részesül a revelációban, és nem lép kapcsolatba a realitással: az életének lehet ábrándja, de nincs valósága. Aki a fájdalmat megtakarítja, nem részesül a katarzisban, és nem lép kapcsolatba a magasabb érvénnyel: az életének lehet valósága, de nincs igazsága.*” (Drog, 1.) A nyílegyenes, feszes eszme-futtatásokhoz felsorolások és fokozások is járulnak, mint például „*az élet tanóra, a föld tanterem, az ember tanuló, a sors tanulás, a halál a tanár, a meghalás a vizsga*” (Halál, 2.), vagy az embernek „*nyelve, abból fogalma, abból gondolata, abból értelme, abból szellemisége, és abból személyisége lesz.*” (Otthon, 1.)

4. Szellemi gyökerek és eredetiség

A *Metafizika* nyilván a kortársunk, s nemcsak azért, mert most jelent meg, hanem mert a szerző az általa lesajnált korunk – ahogy nevezi: a történelem után kor¹⁵ – szemszögéből nyilatkozik. A nyugati világban *Metafizika* címmel persze ma sem lehet kötetet véletlenül kiadni: az jelenthet elköteleződést, tisztelgést a hagyomány előtt, bizonyíthat merészséget, mutathat nagyképűséget, pimaszságot, aztán provokálhat is, meg lehet egyszerűen csak tárgyyszerű vagy éppen félrevezető. A szerző értelmezésében a metafizika az objektív idealizmus (Bevezetés), avagy „*a szellem az anyag alapja.*” (Pérez, 4.) Nem kell, nem is lehet ezzel (sem) úgymond tudományosan egyetérteni, mert nem tudományos, hanem filozófiai (tudomány előtti, tudományon túli) kérdéssről van szó, amelyben mindenki úgy határozza meg az általa használt alapvető fogalmak jelentését, ahogy tudja, és olyan értékekre építi saját szellemét, amilyenekre akarja. Mert az „*akarát minden létezés alapja*” – szögezi le a szerző az első fejezet első

¹² Halasy-Nagy József: Bevezetés, in Arisztotelész: *Metafizika*, Lectum, Szeged, 2022, 14. o.

¹³ Ahogy maga a szerző mondta a könyvről egy interjúban: „*Ha elveszne velem kapcsolatban minden, amit valaha mondtam vagy írtam, és csak ez az egy könyv maradna meg, akkor ebből engem és mindazt, ami elveszett, újra elő lehetne állítani.*” <https://welovebudapest.com/cikk/2023/12/04/latnivalok-es-kultura-interju-puzser-robert-uj-konyv-metafizika/>

¹⁴ Mint például Szilvay Gergely, aki szerint nem az van Puzsér *Metafizikájában*, ami rá van írva, https://mandiner.hu/belfold/2024/02/tevedes-nem-metafizika-puzser-robert-agymeneseirol#google_vignette

¹⁵ Aminek semmi köze a történelem fukuyamai végéhez.

mondataként. Egy biztos, a *Metafizika* igazolja Arisztotelész saját művét indító kijelentését, miszerint: „Minden ember természete, hogy törekszik a tudásra.”¹⁶

Ahogy Arisztotelész *Metafizikája* nem egy dogmatikus rendszernek a kifejezése, hanem egy lélek kalandozása az igazság keresése közben,¹⁷ úgy Puzsér könyve is a szerző heroikus küzdelme saját gondolatainak forogatójával, amely labirintusként egyszerre óvhatja, elszigetelheti, és akár meg is őrizheti.¹⁸ Az antik filozófus a közönség felé elsősorban bölcs volt, azaz a papnak, az államférfinak és a költőnek keveréke, de nem a mai értelemben vett tudós, aki meghatározott tudományos problémák megoldásán fáradozik, hanem a világ dolgainak összefüggéséről szóló látásait mondta el a közönségnek, például miszticizmussal átítatott mondásokban, melyek az isteni ihlet fátyolába burkolják, s inkább sejtetik, semmint megvilágítják és kifejtik a filozófia problémáikat.¹⁹ Ezzel analóg módon Puzsér a XXI. századi Magyarország kollektív szellemének egyszerre bírása, edzője, kritikusa, mestere, prófétája, tanára, teológusa és sámánja is.

A *Metafizika* tehát – nyilvánvalóan – nem filozófiai mű, nem is tetszeleg szakirodalomként, ezért az ún. *egységes filozófusi céh, szakma vagy tudomány* (már ha van ilyen – szerintem nincs) szabályainak megtartását számonkérni rajta²⁰ pedagógia célból lehet csak hasznos. Ezzel együtt persze a filozófiai hagyományhoz való nyilvánvaló kapcsolatára, illetve következetlenségeire nyugodtan rá lehet mutatni,²¹ miként arra is, hogy a nyugati filozófiatörténet zezugos, gyakran holtágakba torkolló, ellentmondásokkal terhelt forrásvidéken mindig is feltűntek olyan ihletett, zavarba ejtő, obskúrus művek, amelyek kilógtak a kanonizált szerzők által fémjelzett tradicionális gondolkodás fényéből és árnyékából.²² Egyébként valóban könnyű meglátni a műben a didaktikai lehetőséget: ha filozófiát tanítanék, biztosan szánnék néhány szemináriumi foglalkozást a könyvnek, ami akkor is hasznos nyersanyag a hallgatók számára, ha bölcséletileg-szakmailag jónak tartjuk, meg akkor is, ha rossznak, mindkét esetben érdemes róla beszélni.

A könyv tartalmi sokszínűségét fokozza, hogy spirituális horizontja a judaizmustól a kereszténységen és a hinduizmuson keresztül a buddhizmusig húzódik, vertikuma pedig az alvilág mélyéből a purgatóriumon át a paradicsomig emelkedik, még a neurózis esetében is (Félelem, 6-8.), és természetesen a kábítószer sem pusztán anyagként, kémiai reagensként tárgyalja: „*a droghasználat révén megvalósuló érvényesítés tudatosan vagy tudattalanul: spirituális aktus.*” (Drog, 5.) A szellemi útkeresés, útmutatás funkciójából következően a mű Arisztotelésznél sokkal jobban köthető Hamvas Bélához (elsősorban a *Scientia Sacra* és a *Magia-Szutra* kötetekhez), hisz ilyeneket olvashatunk: „*ahogy a személyt még fel nem öltött a bölcsőbe, úgy fekszik a személyt már levetkőzött a koporsóba: koldusszegényen. A halálba csak azt viheti magával, amit az élete során a lényéből arannyá transzformált: ez a révész bére, az öröklétké lépés fizetőeszköze.*” (Pérez, 2.) Puzsér szövege nem ritkán ezotéria, abból is a naivabb, miszerint például „*a rákot a hibás létállapot okozza*” (Rák, 1.), vagy „*az ember otthona a lét*” (Otthon, 1.). A rossz nyelvek nevezhetnék eretnek ortodoxiának („*Az alkímia mértéke Krisztus.*” Pérez, 8.), ócska számmisztikának („*Egy: az Isten száma. ... Kettő: az ember száma. ... Három: az eljövétel száma.*” Egység, 2.), örült beszédnek, amiben nincs rendszer – pedig van. A rendszert egyrészt maga a szerző impulzív stílusa adja, másrészt a totalitásra törő igénye, végül az

¹⁶ *Metafizika* 980a, Arisztotelész: *Metafizika*, Lectum, Szeged, 2002, 37. o.

¹⁷ Ross, idézi Halasy-Nagy József: Bevezetés, in Arisztotelész: *Metafizika*, Lectum, Szeged, 2022, 11. o.

¹⁸ Ahogy a szerző fogalmazott: *Féltem, hogy beleőrülök, ha nem írhatom le, ami a fejemben van.* <https://www.youtube.com/watch?v=tvtiwfxd8wQ>

¹⁹ Halasy-Nagy József: Bevezetés, in Arisztotelész: *Metafizika*, Lectum, Szeged, 2022, 12. o.

²⁰ Miként teszi azt Tózsér János, Márton Miklós és Bárány Tibor: <https://jo.444.hu/2024/05/12/harom-filozofus-elolvasta-puzser-robert-konyvet-de-nagyon-alaposan>

²¹ Mint Tornai Szabolcs: *Bulvárfilozófia vagy igazi bölcsélet? – Puzsér Róbert *Metafizika* című könyvéről.* <https://www.valaszonline.hu/2023/12/27/tornai-szabolcs-puzser-robert-metafizika-kritika/>

²² Váradai Róbert: *Memento Robi – Puzsér Róbert könyvéről.* <https://hang.hu/konyveshaz/memento-robi-puzser-robert-metafizika-160844>

olvasó által keresett (és tán megtalált) egységes üzenet: van valami a logoszon túl, és az az igazán fontos, ami ott van.

A kritika helyesen jegyzi meg, hogy eredeti gondolatokat csak nyomokban tartalmaz a mű, ami azonban önmagában nem vehető a szemére, hiszen nem is feltétlenül célja, hogy forradalmi újdonságokat mondjon.²³ Az eredeti, saját szellemi teljesítmény itt tehát nem abban nyilvánul meg, hogy olyan abszolút újat kapunk, amit korábban még soha senki le nem írt, hanem abban, hogy egyrészt a szerző őszintén a sajátjának tekinti ezeket a gondolatokat, azokat átéli, magnetizálja, másrészt azokat így ebben a formában, szerkezetben ő maga hozta létre, itt és most, magának és nekünk. A copyright alapja az autonóm és kreatív személyiség²⁴, ami vitathatatlanul megjelenik a *Metafizika* minden oldalán.

5. Logosz és mítosz

Az antik görög filozófia úgy jelent meg valamikor Krisztus előtt a VI. században (kb. akkor, amikor Hamvas Béla szerint véget ért az aranykor, a lét, s bekövetkezett az apokalypsis, a tört lét, amely csak anyagi, csak földi, csak: élet²⁵), mint a mítosztól tudatosan elválasztott logosz²⁶, ami nem hinni, hanem tudni akar, és ami az ellenőrizhető (egymással is összeütköztethető, de egymást megértő) érvelésekben, a dialektikában nyilvánul meg. Míg a miszticizmus természeténél fogva ellenáll a logikai elemzésnek, addig a logika a nyugati gondolkodás legjellegzetesebb vonása lett²⁷. Az állítólagos végső, örök igazsághoz való hozzáféréshez hagyományosan a kozmoszt és bennünket összekötő egyetemes értelem, a Logosz jelentette a kulcsot; de nemritkán valamilyen irracionális természetű, spontán átélt intuíció, álom, esetleg misztikus-vallásos jellegű beavatásélmény,²⁸ amit a szerző úgy foglal össze, hogy a defókuszált nézetnek nem a jelenség konkrét értelme tárul fel, hanem annak elvont titka, a misztérium (Szellem, 1.). Továbbá „*az Édenből való kiűzetés azért sújtja csapásként az embert, mert a létének oka, értelme és célja a tudata számára beláthatatlan*” (Tudat, 1.), sőt, az értelem csapdája, paradoxona, hübrisze éppen az, hogy a „*valóság megismerhetetlensége minden elsajátított ismerettel fokozódik*” (Szellem, 2.). Ugyanakkor „*a fizikai tér mellett ott áll a metafizikai tér a maga törvényszerűségeivel*” (Isten, 1.), amelyek persze nem férnek össze a tudományos logikával; az igazi tudásért túl kell lépni a tudáson.

A logosz azzal, hogy ellenőrizhető (cáfolható) diskurzusban írja le a világot, egyben redukálja is azt; ezzel szemben a mítosz a teljességet kínálja. A *Metafizika* nyelvében (szintaxisában) a logoszhoz, mondanivalójában (szemantikájában) a mítoszhoz tartozik, és a teljes – anyagi és spirituális, politikai és szakrális, individuális és közösségi, emberi és természeti – totalításra tör, egyszerre akarja megérezni és kifejezni az egyént, a társadalmat és az univerzumot. A logosz a mítoszhoz képest redukálja a szemiozist is: míg a mítosz bármely (képzelt vagy valós) jelenséghez (mint jelhez) bármilyen jelentést fűzhet, addig a logosz az értelmezett jel és a hozzá fűzött jelentés közötti kapcsolatot racionálisan, ellenőrizhető (cáfolható) módon megokolja, levezeti (vagy legalábbis megpróbálja). E tekintetben a *Metafizika* egyrészt helyesen rögzíti, hogy „*a valóság határolt fogalmakból épül*” (Isten, 3.), másrészt a saját szempontjából logikusan jelenti ki, hogy a valóság csak a létezés értelmezett régiója, ami mögött ott

²³ Jankovics Márton: Puzsér Róbert és a kinyilatkoztatás másfél kilós, éjfekete görcse. <https://24.hu/kultura/2024/06/13/puzser-robert-metafizika-kritika-konyv-filozofia/>

²⁴ Ahogy a portréfotót akkor kell eredetinek tekinteni, ha a szerző saját szellemi alkotása, amely személyiségét tükrözi (lásd pl. az Európai Bíróság C-145/10 sz. ügyben meghozott ítéletét, 88. bekezdését), úgy a szellemi hagyományból átvett (tehát nem eredeti) gondolatok szerkesztett változata is lehet a szerkesztő (szerző) személyiségének a tükré.

²⁵ Hamvas Béla: *Scientia Sacra*, Magvető, Budapest, 1988, 26. o.

²⁶ A *müthosz* és a logosz szembeállítása kapcsán lásd pl. Bárány István lábjegyzetét Platón 320c-hez, in Platón: *Prótagorasz*, Atlantisz, Budapest, 2007, 29. o., 36. lj.

²⁷ Szuzuki Daiszecu Teitaró: *Bevezetés a zen buddhizmusba*, Polaris, 2019, 42. o.

²⁸ Váradai Róbert: *Memento Robi* – Puzsér Róbert könyvéről. <https://hang.hu/konyveshaz/memento-robi-puzser-robert-metafizika-160844>

van – a fogalmak számára hozzáférhetetlenül – az igazság szférája (Drog, 1.). A logosz tehát módszeres szemiozsis, ellentéte – a szemiozsis tudatos kiiktatása, felfüggesztése – a meditáció: megmaradni a jelnél (egy képnél, egy virágnál, a lélegzésnél), nem fűzve ahhoz semmilyen jelentést. „*Itt nincs jelentés, csak jelenség*” (Otthon, 4.) – írja a szerző az ember érzés- és képzeletvilágának játékteréről, ahonnan az ember megszemélyesült (és ami nyilván még messze a logosz – és így a jog – előtti világ).

Egyik kritikusa szerint az a tény, hogy Puzsér teljesen mellőzte a hivatkozásokat a könyvben, valójában tünet, ami a párbeszédetől való tökéletes elzárkózást is jelzi.²⁹ Ez az ítélet önmagában akár helyes is lehetne, azonban a lélek – illetve itt vizsgált megnyilvánulása, a *Metafizika* – célja nem a párbeszéd (arra a szellemnek, a logosznak van szüksége és lehetősége, hiszen „*a tiszta tudat mentes fogalomalkotástól, minősítéstől és érzelemtől*”, Otthon, 6.), hanem az összeolvadás, a másik lélekkel való – logoszon túli – mitikus, meditatív egyesülés. A szerzői intuíció intuitív reakciót vár az olvasótól, rádöbbenést a közös igazságra. Az intellektuális fejlődés korlátos, nem csak az egyén, hanem a társadalom, az emberi faj szintjén is. Az intellektuális-logikai megrekedés elkerülhetetlenségének a felismerése az egyik előfeltétele a spirituális fejlődés lehetőségének. A logosz fennhatósága ugyan behatárolhatatlan, ámde a logosz sosem töltheti ki a létet. A saját léteire reflektáló alany (vélt vagy valós szubsztanciának) ezért – ha univerzális, teljes tudásra tör, és természeténél fogva arra tör – túl kell lépnie a logoszon. Erre talán cselekvéssel (tettel, szóval, írással) is sor kerülhet. Míg az előbeszéd és a cselekvés úgy térhet el a logosztól, úgy léphet fel akár vele szemben is, hogy értelmes marad, addig az írás a logoszon kívül szinte bizonyosan értelmetlen zagyválássá lesz.³⁰ A logosz ellen diszkurzív írásban fellépni, a logoszt így próbálni meghaladni ezért igencsak problémás, hiszen formálisan a logoszon belül maradvá kellene abból kilépni: a paradoxon nyilvánvaló. A paradoxon megoldásának lehetetlensége azonban nem jelenti egyben a megoldás megkísérlésének lehetetlenségét is, mely kísérlet lehet az alany kikerülhetetlen belső szükséglete. Így lett a *Metafizika* a szerző azon legszemélyesebb, egzisztenciális küzdelmének egyfajta (elsősorban önmaga számára készült) dokumentálása, melynek tárgya a lélek alkímiája, célja pedig a menny, a megvilágosodás (vagy legalábbis a pokolba zuhanás elkerülése).

Hamvas Béla szerint „az alkímia pszichológia is, kémia is, fizika is, társadalomtudomány is, morál is, filozófia is és orvostudomány is és ezenfelül aszkézis, mágia és metafizika.”³¹ Ennek megfelelően a Puzsér által könyvében megidézett (ál)tudományok sora ugyancsak hosszú, a logosz és mítosz határvonala végtelen fraktál: alkímia, asztrológia, biológia, filozófia, fizika, genderelmélet, ideggyógyászat, jog, közgazdaságtan, marketing, medicina, mitológia, politológia, pszichológia, pszichiátria, számvitel, szociológia, teológia, történelem, vallás. E különféle diszciplínák között olykor távoli, feszült kapcsolatokat fedez fel (szociogenetikai párhuzamként jelenti ki például, hogy „*a gének struktúrái meghatározzák a testet, a szociális minták meghatározzák a személyt, de a lelket semmi nem határozza meg*”, Lélek, 3.), ír aztán a közgazdászok által vezetett könyvelésről és az alkímisták vezette magasabb könyvelésről (Pérez, 1), a rákos sejt és a történelem utáni ember pusztító, ateista individualizmusáról (Rák, 5.), illetve az emberi történelem és isten antropomorfizált kapcsolatáról: „*A holokauszt ószövetségi történet, amely arról tanúskodik, hogy Jahve és Izrael ókorban kötött bántalmazó házassága ma is tart.*” (Vallás, 6).

²⁹ Jankovics Márton: Puzsér Róbert és a kinyilatkoztatás másfél kilós, éjfekete görcse. <https://24.hu/kultura/2024/06/13/puzser-robert-metafizika-kritika-konyv-filozofia/>

³⁰ „A világot szüntelenül történetekbe foglaló *homo narrans* képtelen szembenézni a jelentésnélküliséggel, mert a Semmi mentális leképezése az elmeműködést felfüggesztő meditatív állapot felé vezet, ahol a gondolkodás megszűnik. ... jelentésalkotó tevékenységünknek köszönhetően a nonszensz (*non-sense*) soha nem azonos az értelmetlenséggel (*meaninglessness*). ... A nonszensz ... felfedi a jelentésnélküli értelmetlenség lehetetlenségét és a félreértés, a jelentéstúlburjánzás elkerülhetetlenségét.” Kérchy Anna: A nonszensz poétikája és politikája. In *Studia Litteraria* 2016/3-4. Angolszász világok, 79-80. o.

³¹ Hamvas Béla: *Scientia Sacra*, Magvető, Budapest, 1988, 227. o.

A logosz fő (esztétikai) produktuma a szöveg, ezért a kizárólagos építőanyaga a nyelv, aminek azonban súlyos ára van: „A nyelv az embert a lét összefüggéséből kirekeszti: gondolkodni annyi, mint börtönben élni. A fogalmak: falak.” (Zene, 4.) A nyelv az emberi kultúra legalapvetőbb szabályozó intézménye (alanytalan, tiszta hatalom), a hatalmakkal szemben azonban az öntudat természete szerint lázad; a logosz rend és anarchizmus mindennapi feszültsége.

6. Szakrális társadalompolitika

A *Metafizika* korunk spirituális kódexe, szakrális értelmezése, az arra fogékonyak számára a beavatásra való felkészítés, egyfajta nonmodern³² manifesztum. „A dogmatikus és a liturgikus különbségek mögött a vallások magva egyezik, a közös lényegük nem hit és nem szertartás, hanem misztikus tudás tárgya – ennek a forrása a beavatás.” (Vallás, 4.) Ezen univerzalizmust követve jelenti ki a szerző, hogy „Istenben minden ember hisz” (Isten, 1.), hogy aztán a nyugati zsidó-keresztény közös észtlől jusson el a keleti hindu-buddhista bölcsességig: szerinte egyrészt a „Dávid-csillag a teremtés tervrajza – a hatszög centrumában a betlehemi jászol áll” (Egység, 9.), másrészt „meghalni a legnagyobb életfeladat, minden nap bárkinek jó alkalom, hogy erre készüljön.” (Halál, 2.) A nyugati ember lényege a szabad akarata („Az akarat minden létezés alapja.” Akarat, 1.), ami azonban nem kizárja, hanem megteremti a sorsát: „a szabad akarat megalkotja az egyén karmáját, vagyis a tetteinek rá visszaható következménystruktúráját” (Tudat, 4). Aztán kereszténység, hinduizmus és buddhizmus organikusan összeolvad az egyén, a társadalom és isten egységében: „Az élet során a gyermekkort a felnőttkor, a felnőttkort az öregkor, az öregkort a halál követi, a halált azonban nem az örök semmi, hanem az új gyermekkor. A halálban a lélek az istenbe visszaolvad, hogy abból megváltozott formát öltve újratesztelődjön és újraszemélyesüljön.” (Halál, 4.) Mert „az én feloldódásának folyamatában az egyén felismeri a környezetével való lényegi azonosságát, és végül a saját lelkéhez már nem kötődik jobban, mint bárki vagy bármi máséhoz, a különlete eloszlik: az énjével összefont isten és a mindenséggel összefont isten már az életében egyesül.” (Lélek, 4.)

A posztmodern politológiában jobbra (jobb híján) továbbra is uralkodik az a modern nézet, amely az ideológiákat alapvetően három részre osztja: szocialistára, liberálisra és konzervatívra.³³ Ezzel kíván a nonmodern gyökeresen szakítani, ebből a logikából akar végleg kilépni (az elé visszatérni, azt meghaladni), ahol minden további nélkül helye lehet egyszerre – és organikusan – elitista, liberális, konzervatív, spirituális és szocialista nézeteknek, akár baloldali antikommunizmusnak és radikális keresztényszocializmusnak is. A *Metafizika* kiváló (a magyar szellemi életben eddig talán a legjobb) példa a nonmodern társadalomkritikára, melynek alaptézise lehetne például a genderkérdésben, hogy „a nő többé nem tud, de nem is akar a férfi viszonylatában nővé válni, mert annak helyén egy férfi testében élő, gyámolításra szoruló gyermeket lát, és a férfi sem tud, de nem is akar többé a nő viszonylatában férfivá válni, mert annak helyén egy női testben élő, versengeni vágyó férfit lát.” (Nemiség, 6.)

A szerző történeti allegóriával mutat rá az intézményesült társadalmi rend (amit nevezhetünk jogrendszernek is) alapvető spirituális gyengeségére, megalapozatlanságára (hamis megalapozására): „A papság nem engedte, hogy az új ember az üdvösségét a lelkiismeretére tegye fel, azt a kanonizált iratra fektette, és ezzel az emberiséget a szent szellem iránymutatásától visszatérítette a szent szöveg iránymutatásához. Így tette szerepét a klérus megkerülhetetlenné, és így vezette vissza magát és híveit

³² Nonmodernnek tekinthető minden álláspont, amely a világ uralhatatlanságára, komplexitására, az emberi cselekvőképesség végeességére, az emberi racionalitás behatároltságára, a problémastruktúrák töredezettségére, a nagy narratívák hiányára hívja fel a figyelmet, és ami a valóság hibrid voltát nem kívánja homogenizálni, lásd: Czopf Áron – Horváth Márk – Lovász Ádám: Nonmodern. A kívüliség szférikus elmélete, BLA Tudástár, 2024, 15. o.

³³ E három ideológia bemutatására lásd pl. James Alexander: The Major Ideologies of Liberalism, Socialism and Conservatism, Political Studies 2014, Vol. 63, Issue 5, <http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/7963.pdf>

az ószövetségi ember farizeizmusához. A kereszténység lett a harminc ezüstpénz, amit az emberiség a krisztusi referencia feladásáért kapott.” (Krisztus, 6.) Puzsér e nemjogi tétele könnyen rávetíthető a jogállamra is, ahol az igazságot az írott jogba törte a jogászok kasztja, és azt a farizeus képmutatás módszerével szolgáltatja ki a társadalomnak (lásd lentebb, II.3.).

Hallatja magát a könyvben a kortárs fogyasztói társadalom szomorú, keresztényszociális kritikája is: „A történelem utáni kor emberének többé nincs miben hinnie, tehát magában hisz, nincs miért élnie, tehát magának él – ez a fogyasztói lét.” (Félelem, 9.) E kritika aztán radikalizálódik, miszerint „Krisztus a világban a szent szellem által jelenvaló és működő igazság. Az antikrisztus a világban a tömegmarketing intézményrendszere által jelenvaló és működő hazugság. Amint Krisztus a megszemélyesítő, úgy az antikrisztus az elszemélytelenítő. Egyaránt az egyetemes megváltást kínálják, de amíg Krisztus annak fejében az ember teljes lényét kéri, az antikrisztus csak 9990 forintot.” (Krisztus, 11.) A szerző megadja társadalomkritikája episztemológiai alapját is, miszerint „a mértékről való tudás az érvényes ismeret, csak hogy a történelem utáni korban az értékválság a tetőfokára hág: a kor embere az optimumot a maximummal rutinszerűen összetéveszti, és a tévedéséről nem pusztán nem vesz tudomást, de léptenyomon arról győzködi magát és a környezetét, hogy az optimum és a maximum között nincs különbség.” (Mérték, 5.) Ehhez teszi hozzá azt is – jogilag egyébként helyesen –, hogy „a maximalizmus intézményesült alakja az emberi jogokat szerzett tőkés társaság,” (Mérték, 7.) amiből aztán egyfajta szakrális antikapitalizmushoz jut: „A történelem utáni ember elvesztette a hitét az őt meghaladó, nagyobb összefüggésben, ami az isten, így a maga képére próbálja rekonstruálni azt – ennek a folyamata a tőkés társaság korlátlan és fenntarthatatlan terjeszkedése.” (Rák, 4.) Míg Marosán György azzal dorgálta meg elvtársait, hogy nem a zsömle kicsi, hanem a pofátok nagy, addig Puzsér – rá nem jellemző visszafogottsággal – csak annyit jegyez meg, hogy „a falánkság norma lett.” (Péncz, 6.)

A fenti kritikák rosszkedve elitista-konzervatív nézőpontból fokozódik: „az egyének sorozatgyártása nyomán képződött meg a világ új mértéke: a tömeg. Az ember tömeggyártását végző gyártósor fő alkatrészei: tömegtájékoztató, tömegszórakoztató, tömegértékesítő. Gondolkodás és ízlés, világnézet és morál többé nem sajátja az embernek – ellenkezőleg: az ember sajátja a tömeggondolatnak és a tömegízlésnek, a tömegnézetnek és tömegmorálnak.” (Krisztus, 9.) Ebből lesz a tömegszabadság³⁴ tragédiája: „Az ember lényében képződött mértéktelen tömeg eluralkodik: joggá, divattá, a világ új mértékévé válik – a sokmilliárdnyi éntömeg összekapcsolódik, és világtömeggé egyesül.” (Mérték, 14.) A rosszkedv olykor determinizmusba csap át („a depressziósnak igaza van: a fennmaradásért zajló küzdelem méltatlan, értelmetlen és kilátástalan – de ami él, erre rendeltetett”, Akarat, 5.), olykor pedig groteszkbe (a személyiség álarcokra hegesztett álarcok tömege”, amelyek mögött „egy meztelen majom önkielégít és zabál” Szellem, 5.). A képmutatás nem csak a rendszer, hanem az egyén szintjén is alaptörvény.

Az egyén és a társadalom szakrális célja ezért csak a megváltás, a megigazulás lehet, az alkímia közösségi beteljesítése, hiszen „az egyén önmagában való léte illúzió” (Család, 1.), illetve „az egyént az én határolja el az összefüggéstől, amelybe a lélek visszavágyik” (Drog, 2.) Mivel pedig „a létezés legfőbb tulajdonsága az egység” (Egység, 1.), a „kultúra a bűnbe esett emberiség istenhez való visszatérésnek az igyekezete.” (Szellem, 7).

³⁴ A tömegdemokráciáról és a tömegszabadságról lásd Metzinger Péter: Tömegszabadság. A magyar demokrácia szökratikus vizsgálata 2010-2022. Budapest, Orac, 2023.

II. Kis jogi mitológia

Montesquieu szerint a jog működése végletekig racionális, mert a bírák lelketlen lények, a törvény szavait szavaló szájak³⁵, lényegében tehát jogszolgáltató automaták. A jogbiztonság jegyében a kiszámíthatóság csakugyan a jogállamisággal szembeni egyik elvárás³⁶, amihez az ideális megoldást valóban a jogi automaták szolgálhatnák. Azonban tudjuk, hogy minden törvény vak, látóvá azt a bíró szeme teszi³⁷. A nyugati kultúra felszínén nem vitás, hogy a jog a logosz kizárólagos hatáskörébe esik. E felszín alól azonban egyre-másra, egyre inkább előtűremkednek a jogi mítosz olykor színes, olykor zabolátlan, olykor rémisztő alakjai, hiszen a múlt a csilló véletlen szálaiból sző törvényt, amely mindig fölfeslik valahol³⁸.

1. Teremtő akarat

Az igazság a megismerés, a jog az akarat világa.³⁹ A demokratikus jogállamban ezért sem lehet nem egyetérteni a szerző kiindulópontjával, miszerint az akarat minden létezés alapja. Akarat nélkül nincs jogügylet, nincs szerződés (nincs üzlet, nincs piacgazdaság), a démosz akarata nélkül nincs legitim hatalom, nincs demokratikus kormányzat, ez utóbbi akarata nélkül nincs érvényes jog, nincs jogállam. Az akarat ontológiai hatalma a jogállamban még az életet és a természetet is felülírhatja: abortusz, eutanázia, génmanipuláció, mesterséges megtermékenyítés, szabad nemválasztás és nemváltás, virtuális valóság, a túlérett posztmodern megannyi vívmánya.

A jogi logosz ontológiai alapja tehát az (egyelőre kizárólagosan emberi) akarat, a működése azonban már az értelem által szabályozott, korlátozott; de az akarat viszont korlátozza a jogi rációt is, a bíró nemcsak nem tudatlan, nincs híján a személyes akaratnak sem. Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságán minden egyes bíráról tudni, hogy világnézetileg (ideológiailag, politikailag) milyen értékrendet követ (mit is akar), ez az egyik szempont a politikai akaratától függő kinevezésekor. Kívánatos lenne ezért, ha a jogállam Európában sem áltatná magát azzal, hogy a törvényes bíró axiológiailag immunis a világra, amiben él, amiben ítél, és a jogtudománynak sem kellene szégyellnie bevallani, hogy az általa tanulmányozott vagy ajánlott megoldás nem mindig (elsősorban nem) a jogi logosz tiszta termése.

Az akarat azonban nem csak a jog fundamentuma, hanem minden jogvita oka is; a jogállam végső soron a szabad akarat intézményesen akart kontrollja. Akaratok az akaratokkal szemben, amelyek azonban nem kioltják, hanem fenntartják egymást. Puzsér ezért azt is helyesen látja, hogy az akarat nem csak alap, hanem maga az alapprobléma is, mert „*a boldogság gátjai a vágyak*” (Boldogság, 1.). Ebből logikusan következik a megoldás buddhista módszertana, a vágytalanság: „*az akaratlanság létrehozza*

³⁵ Montesquieu: *Esprit des lois*, Paris, Delagrave, 1892, 243-244. o.

³⁶ Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a jogalanyoknak tényleges lehetőséget kell biztosítani arra, hogy magatartásukat a jog előírásaihoz igazíthassák [25/1992. (IV. 30.) AB határozat, ABH 1992, 131, 132], ezért nem felel meg a normatartalommal szembeni alkotmányos követelményeknek az a jogszabály, amely hatását tekintve nem kiszámítható, és címzettjei számára előre nem látható [42/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997, 299, 301]. A jogállamiság elve tehát azt követeli meg a jogalkotó és a jogalkalmazó szervektől, hogy az egyes tényállások megfogalmazása és azok alkalmazása legyen az állampolgárok számára kiszámítható, előrelátható, az állampolgár számára tegye lehetővé, hogy racionálisan tervezhesse életét annak tudatában, hogy milyen jogok és kötelezettségek terhelik, lásd Ficsor Krisztina: A jogbiztonság alkotmányos fogalma, *Jogtudományi Közlöny*, 2021/9, 381-382. o.

³⁷ Marton Géza, idézi Lábady Tamás: A bírói jogalkotás és alkotmánybírói kontrollja, *Alkotmánybírói Szemle*, 2010/1., 128. o.

³⁸ Amint arra rámutatott József Attila: Eszmélet <https://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/jozsefa/eszmelet.htm>

³⁹ Natalino Irti: *Diritto senza verità*, Laterza, Bari, 2011, 5. o.

a vágy és ítélkezés nélkül gyakorolt, torzítatlan figyelem állapotát – a méztől és epétől megtisztult tudatot.” (Akarat, 4.). Hogy ez a kapitalista demokratikus jogállamban értelmezhetetlen utópia? Persze. De ezért nem is szabad azon sopánkodni, hogy a jogállam egyre csak új és újabb jogvitákat szül, a jogvita ugyanis nem a jogállam kudarca, hanem az éltető eleme.⁴⁰ Ahol jog van, ott jogvita is van: *ubi lex, ibi lis*. Sőt, igazi, élő jogállam csak ott van, ahol jogviták vannak: *ubi lis, ibi ius*. Demokráciában, értékluralizmusban – ha azt komolyan gondoljuk – ezért botorság azon keseregni, hogy a demokratikusan megválasztott politikusok szinte semmiben nem értenek egyet – ugyan miért is kellene egyetérteniük? És ha mégis kellene, akkor ki mondja meg, hogy miben és miként értsenek egyet?!

2. A mennyiség tragédiája

A Puzsér által kárhozott mértéktelenség (bűne) a jogot is magával ragadta, úgy a jogalkotásban, a jogérvényesítésben mint a jogtudományban. A jogot – az emberi akarat kizárólagos és totális uralma alatt – már jó ideje ugyanúgy gyártják, mint bármely más piaci terméket,⁴¹ a jogtudományosnak szánt szövegek feltartóztathatatlanul szaporodnak,⁴² és több joghallgató tanul jelenleg az egyetemeken, mint ahány jogász a Földön dolgozik⁴³.

A *Metafizika* egyik rendező elve a binaritás: a mindenség fekete-fehér, minden vagy jó vagy rossz, semmi sem szürke, semmi sem színes. Ezzel összhangban a jog alapvető társadalmi funkciója annak eldöntése, hogy egy adott magatartás megengedett vagy tilos, *tertium non datur*⁴⁴ (miként az sem vizsgálható értelmesen, hogy a magatartás *mennyire* jogszerű, mert nincs *kicsit jogszerű* helyzet, avagy a jogban nem kiskapuk, hanem nagykapuk vannak csak). Hogy a jogszerű/jogszerűtlen magatartás egyébként helyes vagy sem, igazságos vagy sem, észszerű vagy sem stb., az már más kérdés. A jog kiszámíthatósága éppen azt jelenti, hogy előre tudni (vagy legalább sejteni⁴⁵) lehet azt, hogy az adott magatartást – ha az vitára ad okot – a jogalkalmazás jogszerűnek fogja-e minősíteni, jogi védelemben fogja-e részesíteni. Az analitikus binaritás a jog szféráján belül számos további relációban is megmutatkozik: jogalkotás és jogalkalmazás, a jog betűje és szelleme, *law in books* és *law in action*, pozitív jog és természetjog stb.

A jogrendszer továbbá dinamikus, a jogalkotással nem révbe ér a jogállam, hanem kezdetét veszi a dramaturgiája: a magánszemélyek (és a közjogi jogalanyok) alkalmazkodnak a tételes joghoz, annak normatív tartalmához igazítják a magatartásukat (de nem feltétlenül éppen úgy, ahogy azt a jogalkotó várta volna), majd a jogalkalmazók ezeket a konkrét magatartásokat bírálhatják el (megint csak nem feltétlenül úgy, ahogy azt a jogalkotó eredetileg szerette volna), erre a jogalkalmazási gyakorlatra aztán a jogalanyok megint reagálnak, immár annak alapján alakítják a magatartásukat, amire a jogalkalmazás megint válaszol, és a jogalkotó is mérlegeli, hogy a kialakult joggyakorlatra tekintettel ne módosítsa-e újfent a szabályozást, amivel az egész folyamat újra kezdődik. Ebben a fáradhatatlan, sőt egyre gyorsuló körforgásban akár a jogi szabályozás fekete-fehér binaritása is elveszhet, mert az egyenként talán még

⁴⁰ Az Európai Unió Bíróságának elnöke szerint éppen a jogállamiságra vonatkozó jogviták adnak remek lehetőséget arra is, hogy az EU alkotmányos természetén gondolkodjunk, K. Lenaerts: Upholding the Rule of Law through Judicial Dialogue, in Yearbook of European Law, 2019(38), 17. o., <https://doi.org/10.1093/yel/yez002>

⁴¹ Natalino Irti: Nichilismo giuridico, Laterza, Bari, 2005, 7. o.

⁴² A Jogkódexben 2004-ből (az uniós csatlakozás évéből, ami nyilván katalizálta a tudományos termékenységet) 593 tudományos cikket találunk, míg a jogtörténetileg szinte jelentéktelen 2023-ból már 1113-at.

⁴³ Mondja John Milton az Ördög ügyvédjében: *Did you know there were more students in law school right now than lawyers walking the Earth?* https://www.dailyscript.com/scripts/devils_advocate.pdf

⁴⁴ Itt most figyelmen kívül hagyjuk az olyan köztes szituációkat, mint a *naturalis obligatio* vagy a jogalap nélküli gazdagodás.

⁴⁵ A híres amerikai mondás szerint a jog arra vonatkozó jóslás, hogy a bíróságok mit fognak tenni: *The prophecies of what the courts will do in fact, and nothing more pretentious, are what I mean by the law*, Oliver Wendell Holmes, Jr., The Path of the Law, Harvard Law Review 457 (1897), 4. o., <https://moglen.law.columbia.edu/LCS/palaw.pdf>

kiszámítható normák olyan komplex masszává állnak össze, amit számtalan jogász próbál egyszerre (ki)használni számtalan különböző szempontból, minek eredményeként az egyedi normák elvi kiszámíthatósága a temérdek többi norma mellett és a szinte végtelen variációban meginduló eljárások saját logikája szerint feloldódhat a massa (a rendszer) káoszában. A jog minél többet szabályoz, annál távolabb kerül a céljától, a harmonikus társadalmi együttéléstől; az új és újabb, egyre több jog stresszeli a jogalkalmazót és a társadalmat is. Illúzió (kétségbeesett élethazugság), hogy a több jogi norma nagyobb kiszámíthatóságot, stabilabb jogbiztonságot eredményez: a több jogi norma több jogértelmezési lehetőségre, még több jogvitára ad lehetőséget. Ezzel párhuzamosan a jogi költségek folyamatosan és jelentősen növekednek, aminek egyik *eredménye* a jogi luxus, a másik pedig az, hogy a társadalom elidegenedik a neki szánt (rákényszerített) jogtól, illetve jogon kívüli megoldásokat keres.

Meggyőződésem, hogy a pozitív jogrendszernek, tehát a tételes jogi normák adott halmazának létezik egy olyan mennyiségi értéke (elemszáma), ami fölött a jogrendszer kicsúszik nemcsak az egyszeri jogász, hanem a jogászok kasztjának, illetve a jogállam intézményrendszerének a kontrollja alól is. A jog e mennyiségi határát a nyugati világban, az Európai Unióban szerintem már egy jó ideje túlléptük. Ezzel szemben a jogtudomány továbbra is úgy tartja, hogy a társadalomban jelentkező, nem jogi kihívásokra (a kihívás egy új, szuboptimális helyzet) normatív eszközökkel reagálva az optimumhoz közelebbi egyensúlyt érhetünk el⁴⁶. A normatív eszközök alkalmazása a gyakorlatban azonban szinte mindig a tételes jogi rendelkezések számának határozott növelését jelenti, jóval kevésbé a tartalmuk módosítását, és szinte sosem a számuk csökkentését.⁴⁷ A dereguláció mint újra és újra deklarált cél a jogállam egyik jellemző fikciója. Ma már nemcsak senkinek nincs a kisujjában a jog, hanem lehetetlen jogászok olyan kezelhető – egymással értelmesen együtt dolgozni képes – halmazát összeállítani, amely be tudná azonosítani, mi is a hatályos tételes jog tartalma. A jog roppant, egyre bővülő tömege torzítja (szinte agyonnyomja) magát a jogállamot, s e nyomást a jogtudomány is inkább fokozza, mintsem enyhíti.

3. Képmutatás

A *Metafizika* jórészt a szerző kortárs társadalom intézményes képmutatásával szembeni indulatából született. Az intézményes képmutatás miatti felháborodás nem ritka, abban még a kapitalizmus egyik Dunamenti helytartója⁴⁸ is osztozhat az antikapitalista Puzserral. Az intézményes képmutatást nyugodtan azonosíthatjuk a jogi szabályozással és az azt működtető bürokratikus gyakorlattal, avagy a működő jogállammal.

⁴⁶ Gárdos-Orosz Fruzsina: A jogrendszer rezilienciája: Bevezetés, in A magyar jogrendszer rezilienciája 2010-2020 (szerk.: Gárdos-Orosz Fruzsina), orac, Budapest, 2022, 9. o., https://jog.tk.hu/uploads/files/Reziliencia_honlapra.pdf

⁴⁷ Erre a legjobb példa az európai jogi szabályozás, amely egyre csak burjánzik, a jogviták száma mégsem csökken, a társadalmi harmónia nem kerül közelebb. Illusztrációként nézzük meg az áfát: a hatodik áfa irányelv (77/388/EEC) még 86 ezer karakterben fektette le az európai gazdaság egyik alapját képező közös áfa-rendszer legfontosabb elveit, az ezen jogszabályt (és a rövid, mindössze 7 ezer karakteres első áfa-irányelvet) újrakodifikáló 2006/112/EK irányelv viszont már 278 ezer karaktert pazarol a témára. S hogy mi indokolta ezt a roppant növekedést? Nos, nem igazán derül ki, mert a 2006-os irányelv (3) preambulumbekzdésében ezt a magyarázatot olvashatjuk: „Annak biztosítására, hogy a rendelkezések világos és ésszerű módon, a jogalkotás minőségének javítására vonatkozó elvvel összhangban kerüljenek bemutatásra, az irányelv szerkezetét és szövegezését át kell dolgozni, bár ez elviekben nem eredményez érdemi változásokat a meglévő jogszabályban. Az átdolgozási művelet ugyanakkor együtt jár néhány lényegi módosítással, amelyet mindazonáltal el kell végezni.” Nehéz ennél silányabb kodifikációt elképzelni.

⁴⁸ Hernádi Zsolt: Persze kell a „jóárasított” orosz cucc, de erről kussolni kell, mert ha kiderül otthon, nem választanak meg újra miniszterelnöknek. Lassan a nyugat-európai hipokrácia új szimbóluma lesz ez. https://mandiner.hu/belfold/2024/11/truman-show#google_vignette

A társadalmi elvárás szerint a jog a logosz kizárólagos (mítoszmentes) területe, és a jog is úgy tetszeleg, mint a tiszta ész szenttelen, makulátlan gyümölcse (lásd különösen a bürokrácia és a bíróságok szakmai önreflexióját). A racionális jogász gondolkodást azonban az a jogon kívüli, nem ritkán kontingens kiindulópont és/vagy politikai, személyes cél határozza meg, ahonnan az adott gondolkodás elindul vagy ahová tart. A peres ügyvédi munka nyíltan erre épül, a fél ügyvédje úgy érvel jogilag, hogy önző célja mindenki számára egyértelmű: megpróbálja meggyőzni a bírót arról, hogy az ügyfele jogi álláspontja a helyes (neki van igaza). Ez a tiszta gorgiászi szofisztika⁴⁹ (amit a kortárs társadalom és a jogállam egyaránt erényként fogad el). A bíró szerintem sokszor szintén előbb találja meg (találja ki) az elébe vitt ügy megoldását, majd ahhoz keresi-írja az indokolást. A jogi logosz alapvetően tehát a mítoszból indul ki, végső soron a mítoszba akar eljutni, és legfeljebb a mítoszokat értékeknek nevezi. A bírótól azonban azt várja el a társadalom és a jogállam is, hogy egyrészt kizárólag a jogi logosz alapján döntsön, másrészt, ha nem is így dönt, azt legalább ne vallja be, mert ha bevallja, a bírói önkény lelepleződik. Az igazán érdekes ügyeket azonban így is és úgy is el lehet dönteni⁵⁰ (ezért érdekesek, ezért nem lehet a bíró automata), az alternatívák között a bíró szabadon, nem ritkán intuitív módon választ;⁵¹ a bíró függetlenségének igazi alapja, hogy úgy dönt, ahogy akar. A pusztá akarata, netán intuíció által a jogi logoszon kívül megtalált döntést követően aztán – de csak aztán – már valóban a bíró jogász képességeitől, szakmai felkészültségétől függ, hogy e döntését miként, mennyire meggyőzően tudja (akarja) megindokolni; amennyiben hézagmentesen a jogi logosz leplébe tudja csomagolni a saját akaratát, annyiban elkerüli az önkény vádját. Az autonóm, kreatív jogász tehát nem mindig a jogszabályokból következteti ki az adott jogeset megoldását, hanem az intuitíve előre megsejtett vagy az akaratát által kijelölt megoldáshoz vezető utat igyekszik a tényekből és az azokra alkalmazandó jogszabályokból kirakni. Így lesz a jog ürügy, illetve így kerülünk a jogi logoszon kívülre, a jogász által szubjektíve kiválasztott, meglelt, megérezett értékek mitikus területére, amelynek a jog ellenőrizhetetlenül (vagy csak az önkiválasztottak által ellenőrizhető módon) alárendelődik.

A jogrendszernek azonban – ha valóban a logosz kizárólagos területén belül akar maradni – a saját szakmai szempontjai szerint semlegesnek kellene maradnia a jogszabályokban tételezett célok, *értékek* viszonyában. A jogrendszer számára – jogállami keretek között is – közömbösnek kellene lennie, hogy a szerző vagy a felhasználó jogait védi-e, elismeri-e a deklarált (tehát nem a jogrendszer által konstituált) emberi jogokat, s ha igen, melyeket, van-e szólásszabadság vagy nincs, legális-e az aktív eutanázia stb. Ebben az értelemben azonban a XXI. századi Európai Unióban a jogrendszer már nyilvánvalóan nem semleges, a jogi fogalmak és a jogi logoszon kívüli értékek keverednek, elsősorban úgy, ahogy azokat a bíró (nem mindig tudatosan) keveri, vagy éppen keverni akarja, keverni meri. Ezt a szabad bírói akaratot nevezi az Európai Unió Bírósága a saját diszkréciójának (a szemérmes magyar fordításban *mérleleges jogkörnek*),⁵² mely diszkréció valójában önhatalom (autokrácia). Ha a bírói önhatalom intézményesül, és a demokratikus jogalkotót is maga alá rendeli, megérkezünk a jurisztokráciába⁵³.

Azt az alapvető – nem pusztán szemantikai, hanem ontológiai – különbséget, amely adott, jogon kívüli érték és ezen érték jogiasított fogalma között áll fenn (amely különbség Puzsér megközelítését követve a jogi valóság és a jogon túli igazság feszültségeként is felfogható), éppen a jogállamiság e kettős természetén keresztül lehet talán a legjobban bemutatni. A jogállamiság egyrészt – mint a jogi logoszon

⁴⁹ Gorgiász szerint az emberi élet legnagyobb és legjobb dolga az a képesség, hogy szavainkkal meggyőzzük a bírakat a törvényszéken, Gorgiász 451d-452e, Platón: Gorgiász, Atlantisz, Budapest, 1998, 35-36. o.

⁵⁰ Már Prótagorasz rámutatott, hogy minden tényállás esetében két, egymással ellentétes álláspont (logosz) fogalmazható meg (Diogenész Laertiosz IX. 50, idézi Bárány István, Utószó, in Platón: Prótagorasz, Atlantisz, Budapest, 2007, 121. o.). Ha pedig a logosz mindig két ellentétes irányba vihető, akkor a jogvita így is és úgy is eldönthető, akkor az alternatívák közötti választás a mítosz, az akarat hatásköre.

⁵¹ Amint a magyar Alkotmánybíróság oly egyszerűen és oly helyesen rámutatott: A „jogot” végül is a bíróságok a saját értelmezésük szerint állapítják meg. 38/1993. (VI. 11.) AB határozat, III.2. <https://nit.hu/jogszabaly/1993-38-30-75>

⁵² Lásd pl. az Európai Unió Bírósága ítéletét a C-123/22. ügyben, 98., 100., 134. és 139. bekezdések.

⁵³ Pokol Béla: Juristocracy. Tends and Versions, Századvég, Budapest, 2021

belüli fogalom – a jogrendszer tisztességes működésének formális feltételeit összegzi (jogilag szabályozott jogalkotás, a jogalkotó és a jogalkalmazó intézményes elválasztása, a jog nyilvánossága, a visszaható jogalkotás tilalma, a tisztességes eljárás, a közhatalom jogi felelősségre vonhatósága). Másrészt, mint a jogi logoszon kívüli (politikai) érték a jogállamiság elősegítheti, hogy a pozitív jogrendszer működése össztársadalmi szempontból is harmonikus legyen (méltányos jogalkalmazás, a joggal való visszaélés tilalma, az emberi jogok elismerése, a közhatalom civil ellenőrzése stb.). A jogállamiság mint érték (különösen, ha azt túltöltjük) azonban már a jogi logosz sérelmével is járhat, mert olyan *eredményeket* várhat el a jogrendszertől, amelyek abból – a saját jogi logikája szerint – nem (vagy nem úgy) következnek: a valóság valóban elrejtetheti az igazságot (és egyébként is: *Quid est veritas?*), de az igazság is megerősíthatja a valóságot. Nem véletlenül figyelmeztetett Carl Schmitt, hogy a jogállamiságnak sokféle értelem adható, s ebből következően mindenféle propagandista szívesen használja is, mert így a jogállam ellenségeiként hozhatja rossz hírbe ellenfeleit,⁵⁴ miként az sem véletlen, hogy a jogállamiság fogalmát az EU kondicionalitási rendelete úgy határozza meg, hogy nem határozza meg⁵⁵. A szocialista jogelmélet e tekintetben legalább őszinte volt (és módszertanilag akkurátus), amikor kijelentette, hogy ahhoz, hogy a szocialista jogállamiság érvényesüljön, egységes jogpolitikára van szükség, amit a kommunista párt biztosít⁵⁶, vagyis a jogi logoszt kifejezetten alárendelte az ún. szocialista törvényesség külső, politikai *értékének*.

A jogi logoszon kívüli (mitologikus) értékek jogi kikényszerítése vagy a jogi logosz, a jogállamiság *értékalapú megerősököléséhez* vezet, vagy ahhoz az illúzióhoz, hogy a jogi logosz, a jogállam képes a saját módszere szerint a rajta kívülálló értékeket követni. Az előbbi, *értékalapú* alternatíva vagy fel sem ismeri saját bűnét, vagy azt leplezi. A második alternatíva pedig vagy naiv (ha őszinte), vagy ügyes propaganda. A jog, a jogállam mai európai valósága tehát jó eséllyel vagy élethazugság, vagy intellektuális terror, az ahhoz való egyéni viszony pedig sokkal inkább ösztönös, semmint jogászai.

⁵⁴ Carl Schmitt: Legalitás és legitimitás, Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2006, 20. o.

⁵⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszerről, 2. cikk a) „jogállamiság”: az EUSZ 2. cikkében rögzített uniós érték. A jogállamiság magában foglalja a törvényesség elvét, amely magában hordozza az átlátható, elszámoltatható, demokratikus és pluralista törvényhozási eljárás meglétét; a jogbiztonság elvét; a végrehajtó hatalom önkényessége tilalmának elvét; a független és pártatlan bíróságok által biztosított hatékony bírói jogvédelem elvét, az igazságszolgáltatáshoz való jogot is beleértve, az alapvető jogok tekintetében is; a hatalmi ágak szétválasztásának elvét; valamint a megkülönböztetés tilalmának elvét és a törvény előtti egyenlőség elvét. A jogállamiságot az EUSZ 2. cikkében rögzített egyéb uniós értékekre és elvekre figyelemmel kell értelmezni;

⁵⁶ Szabó Imre: A szocialista jog, KJK, Budapest, 1963, 118. o.